
Petar Kočić

Zmijanje duhovno nadahnuće

Petar Kočić je pripovjedač svog zmijanjskog podneblja, originalni pripovjedač i kao takav je univerzalan. Kočić je usamljena pojava i stoji sam za sebe, bez obzira na to što je srpska književnost bogata brojnom književnim pojavama. Petar Kočić stoji sam za sebe i sam po sebi, jer njegova pripovjedačka umjetnost ima svoju sopstvenu pripovjedačku mjeru, po kojoj se zatvara i otvara. Kočićeva književna vrijednost je u uvijek aktuelnom dijalogu (razgovoru) s raznim vremenima i čitaocima raznih uzrasta. Kočićev dokazani postojani književni život je u čitanju i doživljaju novih generacija i

novih vremena. To čitanje i to doživljavanje održalo je Kočićevo djelo, pokazalo svu njegovu golemu raskoš.

Kočićeva duhovna radoznalost je velika, bez obzira na činjenicu da je njegovo književno djelo obimom neveliko. Veličina duhovne radoznalosti je i u činjenici da je Kočić zavirio u dubine i širine autentičnog ambijenta svog zmijanjskog zavičaja. Narodna svijest i narodna zavičajna etika utemeljili su Kočićevo djelo, ili bolje reći: imali presudan uticaj (u kritičkim bilješkama, treba to istaći, Kočić je pratio pjesnike i prozaiste koji su svojim djelom ušli u narod i koji su autentično izražavali samosvojnost svog zavičaja).

Vrijednost književnog djela je u njegovom značenju (pitanje značenja postavlja se već u biblijskim tekstovima), a pošto značenje podrazumijeva sveodnos onog šta i onog kako, to je značenje Kočićevog djela teško tumačiti i odgonetati, prije će biti da je to beskonačan posao, jer je značenje tako upakovano da iznova zasvijetli čarolijom prepleta tragičnog i komičnog kao vrijednosnih konstanti svakog života i svakog vremena. Svjetlost Kočićevog djela izvire iz tame života, zato njen intenzitet i njen sjaj vremenom ne slabi.

U zavičajnim zmijanjskim ljudima Kočić je nalazio velikog podstreka za književni rad i velike duhovne pomoći u mučnom traženju osobenog književnog puta. Zmijanje je duhovno rodilo Kočića. Zmijanje je Kočićev Don Kihot, životno sveobuhvatan. Zmijanje je Kočićevo nadređeno mjesto i nadređena tema. Svaki veliki pisac ima svog Don Kihota. Kočić ga je našao u Zmijanju, dakle, u životu, a ne u literaturi, i zato je njegovo djelo toliko životno. U tome leži Kočićeva vječna prisutnost u literaturi srpskog jezika.

Zmijanje je puno ludosti i mudrosti, one ludosti koja je mudrost i one mudrosti koja je ludost. Zmijanje je puno tragičnog smijeha i smiješne tragičnosti. I sve je to tu pored onog što je u stvarnom svijetu i životu istinski tragično i istinski smiješno. To je magijski i mistični element sadržajnog zmijanjskog života kojim se prekraćivalo vrijeme ne na dane, mjesece i godine, već na vjekove. Magijski - jer su stvaralački, mistični - jer su zagonetni. Tako se Kočić, kao zmijanjski duhovni proizvod, našao u ulozi tvorca i odgonetača. Otud je njegovo književno djelo tvorevina koja odgoneta i odgonetka koja stvara. Čitalac je stalno u prisustvu: da je nešto saznao (odgonetnuo) i da je saznanjem nešto novo vaskrslo kao vrijednost u njegovom doživljaju i (sa)znanju.

Nikad čitalac nije načisto da li čita priču života ili čita život priče. Sve zavisi od toga koliko mu se nameće magija priče (takmičenje s bogom, savršenstvom) ili mistika priče (takmičenje sa saznanjem, odgonetanjem). Zato su neki kritičari u Kočićevom djelu vidjeli nerazvijene pripovjetke, a u stvari, Kočićeve pripovjetke (pa i Jazavac pred sudom) su izuzetno razvijene, sadržajne epske tvorevine. One imaju malo priče, a mnogo radnje (imajući u vidu da pojam radnje pokriva unutrašnju dinamiku i dramatiku djela). Zapravo, kao spoljašnji okvir Kočićevom djelu je sudar, sukob silnih i velikih (s jedne strane) i nemoćnih i malih (s druge strane), da bi se u radnji Kočićevog djela sve obrnulo i dinamiziralo: nemoćni i mali postaju silni i veliki, a silni i veliki postaju nemoćni i mali (Biblija već upozorava na ovakvu životnu izmjenjivost, u knjizi pripovjedaka). Ovaj odnos (pre)obrtanja vrijedi podjednako kada su u pitanju pojedinačne ljudske sudbine i njihovi međusobni sudari i kada su u pitanju sudari između pojedinaca i sredine ili države kao neuhvatljive, imaginarne sile.

Kočićevo pripovijedačko djelo je spomenik čovjekovoj smjelosti. Malo je književnih opusa, a u srpskoj književnosti Kočićevom opusu skoro da nema ravnog, u kojim smjelost tako dosljedno i tako bogato dominira. Kolona Kočićevih likova, i muških i ženskih, jeste kolona smjelih (pod tim pojmom se podrazumijeva sve ono što odlikuje čovjekovo sučeljenje sa svijetom i životom bez ostatka). I kad su neustrašivi, oni su smjeli; i kad su gubitnici, oni su smjeli. Kolonu smjelih predvodi David Štrbac, a po složenosti i smjelosti svaki bi lik mogao stati na prvo mjesto u Kočićevoj koloni likova. Biti smion na zemlji u svijetu i životu znači biti neustrašiv kao bog. Smjelost Kočićevih likova ispoljava se empirijski, dakle, stopom čovjekovog hoda, u okviru trijade: istina - sloboda - otadžbina, a ta trijada se empirijski spoznaje, osjeća i doživljava, prije svega u zavičaju, pa tek onda u širem prostoru određene vlasti, prije svega tuđinske. I kad je nestalo austrijske vlasti kao okvira, smjelost kao imanentnost, ontička i ontološka vrijednost Kočićevih likova, postala je amblem ukupnog njegovog književnog djela. Kroz tu smjelost teče i struji gnoseološka odrednica lika i svakog Kočićevog djela ponaosob. Gnoseološka odrednica Kočićevog književnog dela je oksimoronskog naboja i oksimoronske sugestivnosti.

Od malog Luje do Davida Štrpca

Kočićeви likovi su svi iz jednog uskog zmijanjskog prostora. Po tome je evidentno da je oksimoronska sugestivnost izrasla na metonimijskoj podlozi, što znači metaforični doseg u oksimoronskom naboju i oksimoronskoj sugestivnosti jeste umjetnički (estetski) ekvivalent najvišeg nivoa onog dijela istine i slobode koji vremenom sve više svijetli, jer svijetli iz tame nepoznatog i nedokučivog u krajnjem smislu. To se dogodilo na relaciji kad se istorijsko preobražavalo u umjetničko, kad su

konkretni likovi u okviru austrijske vlasti postali svjetlost koja svijetli moćima metafore. S vremenom te su moći sve veće, pogotovo kad nestane okvira koji ih je uslovljavao.

Taj postupak je prisutan u srpskim epskim pjesmama o **Marku Kraljeviću**, kad istorijski (životni) Marko postaje epski junak, vremenom sve značajniji kako se odmicalo od turskog vremena kao okvira stvarnog zbivanja. Istorijska metonimija prešla je u umjetničku metaforu. **Kočićeva** književna metafora time jača, jer je izrasla na metonimiji malih, zavičajnih, zmijanjskih ljudskih sudbina. Svaki njegov lik čisto gleda i jasno misli. Gledanje i mišljenje nekih likova izgleda nam kao zablude, a u tim zabludama i krije se taj prelaz od metonimije do metafore, krije se oksimoronski naboj.

Zablude Kočićevih likova su istinite, one su ogledalo u kojem se svako vrijeme i svaka nova

generacija čitalaca na svoj način ogleda. Svaka generacija ima šta kazati caru kao i mali Lujo, svaka generacija i misli i premisslja lukavstvom **Davidu Štrpca**, i njegovom osjetljivošću, onoj tananoj osjetljivosti. Pokazuje se da je osjetljivost uslov smjelosti. Osjetljivost podrazumijeva jasnu predstavu o vlastitom položaju, a onda i o položaju sredine i zajednice kojoj se pripada. Osjetljivost je uslov da se dođe do sebe. Taj put, kojim Kočićevi likovi dolaze do sebe (njihov način samoosvješćivanja), jeste ona zagonetka koja uvijek nanovo goni na odgonetanje. To je put predavanja ili odbijanja. U predavanju je odbijanje, u odbijanju je predavanje. Od vazalstva Marka Kraljevića, a uvijek je to bilo iz nužde, dug je put srpskog služenja tuđinu, bolje reći, tuđem i otuđenom životu. Kočićevi likovi tako očigledno pokazuju koliko je kod Srba ukorijenjena navika služenja tuđinu (u vidu vlasti) i nepravednom životu (u čistom vidu postojanja).

Opšta konstatacija je da je dvadeseti vijek - vijek nesreće. Kod Srba, takvim vijekom može se smatrati još samo četrnaesti vijek. Nije li Kočićeva genijalnost na samom početku dvadesetog vijeka osjetila nesreću tog vijeka kod Srba (njegova se knjiga "S planine i ispod planine" pojavljuje 1902, na samom početku ovog nesrećnog vijeka). Četrnaesti vijek je za utjehu imao vječnost u liku nebeske Srbije (koji je mnogo ranije najavio **Sveti Sava**), a dvadeseti vijek ima utjehu jedino to da ga je Kočić kontroverznog vidio u konstrukciji i duhovnom oblikovanju svakog lika. Zato je uputno, uz kompoziciju i strukturu Kočićevih književnih tvorevina, pratiti opšti habitus tih likova (prije svega socijalno-psihološki).

Za Kočića, nesreća dvadesetog vijeka nije poetske već egzistencijalne prirode. Tim književnim stavom Kočić je sazeo i poetsku i egzistencijalnu nesreću i sudbinu zmijanjskog čovjeka i time postao samosvojna i samonikla književna pojava kod Srba. Kad je Kočić vjerovao u život od istine i slobode kao u ljekovitu tečnost, to znači da je u Poeziju beskrajno vjerovao. Ta vjera je Kočića nagnala da epske forme lirizira, odnosno vjeru lirskog kao ljekovitog i bezazlenog determiniše epskom strukturom. Nije Kočić time zakinuo potrebu za pričanjem čovjeka zmijanjskog podneblja, srpskog čovjeka epske naravi.

U osnovi Kočićevih epskih struktura je ljekovitost Poezije, i to je fakat koji treba shvatiti, jer nema vremena kad Poezija nije moguća sub specie aeternitatis. Usud života i usud poezije za Kočića je jedno. I zato griješe oni koji u Kočićevim pripovjedačkim strukturama traže (i vide) manjkavosti u smislu razvijene priče, ili traže formu pjesme (u priči) u cijelosti. Tražiti jedno ili drugo znači prići Kočićevom djelu s neprimjenjivim ključem, jer Kočićeva književna brava se jednostranim ključem ne otvara. Toga su (izgleda) tumači Kočićeva djela bili svjesni, ali nisu bili kadri da se jednostranosti sami otarase. Usud Poezije je usud života. Život svoj usud priznaje. Toga je Kočić bio svjestan. Poezija svoj usud ne priznaje. I toga je Kočić bio svjestan. Otuda njegova velika, skoro poslovična, želja da bude pjesnik (nije li Gete cijeli život želio da bude naučnik a Frojd cijeli život želio da bude pjesnik?). Da Poezija svoj usud ne priznaje jeste svijest i svjetlost koju je Kočić prihvatio i ugradio u svoje djelo u liku i formi lirizma, koje osvjetljava strukturu epske (pripovjedačke) tvorevine.

Kao što se električna energija ne može jasno definisati šta je, a postoji i koristi ljudima, isto tako se lirizam u Kočićevim pripovjedačkim djelima ne može definisati, a evidentan je, i svjetlo je tih kompozicija i struktura. U Kočićevoj pojavi živjeli su zajedno, u prepletu, genije i nesreća. Kočić umire relativno mlad (mlad za pojmove literature), a njegovo djelo vremenom postaje sve poželjnije i sve izazovnije. Kad god se umre, uvijek si dovoljno star za smrt ali ne i za život. Izgleda da je čovjek Zmijanja bio (pred)određen za stradanje, a Kočić kao predstavnik tog čovjeka je bio još više (pred)određen za stradanje. I on je ponosno i čestito stradao.

Slavuj s ponosnog Zmijanja

Kočićevo ljudsko stradanje nije i stradanje njegove Poezije, bez obzira na to u kom je vidu, u kojoj je formi oblikovana. Ipak, Kočić je pjesnik Zmijanja. Kočić je slavuj Zmijanja, jer slavuj ne pjeva radi pjevanja, već da dopadljivim pijevom oglasi svoju životnu potrebu, a mi tu potrebu vidimo, doživljavamo kao potrebu za pjevanjem. Kočić je znao da Poezija ne može da strada i da nije (pred)određena za stradanje. Tu su razlozi da je njegov nemjerljiv talenat napravio književne (umjetničke) tvorevine koje ne mogu

stradati, koje ne mogu propasti.

Kočićevo poimanje Poezije je zajedništvo Boga i čovjeka, s naglaskom da je Bog u čovjeku. Tako smrt za Poeziju nema nikakvog značenja. Otuda su Kočićeve djela sve trajnija i sve svjetlija. Poezija je neizbrisivi trag čovjekovog postojanja, i otuda toliko lirizma u Kočićeve djelima, otuda kod Kočića silna želja da bude pjesnik. On je u tome potpuno uspio. Kočićev ekstatični fantazam postao je svjetlost vjekova. Kočićeve književna djela su produkt za mnogovjekovnu upotrebu. Kočić nije robovao ni stilskom, ni žanrovskom identitetu, jer to Poezija ne podnosi. Otuda su griješili oni koji su Kočića negirali kao pjesnika. Kočić je pisac koji je bio u svom vremenu ali ispred svog vremena, ukratko: pisac za sva vremena. Kočić Poeziju nije smatrao utjehom.

To pokazuju njegovi likovi, to pokazuju strukture i kompozicije njegovih književnih tvorevina, to pokazuju vizije i osjećanja kojima zrače te tvorevine. Prije će biti da je Kočić život i Poeziju smatrao i shvatao kao čovjekovu (ne ljudsku) zabludu, jer čovjekova pojedinačna zabluda ne znači negiranje opšte vrijednosti. U takvom shvatanju leži odstupnica za pojedinačna posrnuća i pojedinačne padove. Time je Kočić stavio do značaja da žrtvovanje za sadašnjost i žrtvovanje za vječnost nije isto, ali žrtvovanje za sadašnjost može (a ne mora) imati trajni, vječni karakter. Tajna žrtvovanja čovjeka je tajna žrtvovanja Poezije.

S tom tajnom je Kočić bio u dosluhu preko svojih likova i preko svojih struktura. Kao što se atom rasprskava (o tome se nekada ništa nije znalo) u nove cjeline i kvalitete (pojam kvarka je već uveliko poznat), tako se Kočićevo književno djelo beskonačno rasprskava u nove smisaone cjeline. Identitet tog djela je neidentično, dakle uvijek novo i uvijek drugo, koje se događa u samom djelu i van njega, u njegovom djelovanju na čitaoca i njegove uslove. Avangardnost Kočićeve književnog projekta je vječna, ona je u njegovoj vječnoj, dugovječnoj radnji. Kočić je bio svjestan, na početku dvadesetog vijeka, radikalne čovjekove nesreće. Po tome je Kočić vječni tradicionalista, jer nas je uputio u to šta je nesreća bez utjehe, da bismo mogli nanovo i ponovo biti srećni. Sada, tek na kraju dvadesetog vijeka, vidimo da je jedino moguća poetika radikalne nesreće. To je istina koja svijetli iz Kočićeve književnog opusa. To je sloboda koja nas oslobađa. To je otadžbina zmijanjskog čovjeka, otadžbina Božjeg čovjeka. Time se zatvara Kočićev trougao: Istina - Sloboda - Otadžbina. Svijest psihoanalize da čovjek nije sam u svojoj koži (Rembo je rekao: ja - to je neko drugi) kao da je dominirala Kočićevo sviješću, jer kako objasniti psihološko bogatstvo Kočićeve književnih likova, kako objasniti bogati lirizam, a to znači bogatstvo duše, u tim djelima. Tajnu drugog u čovjeku treba vidjeti s tajnom drugog u Poeziji. Tu je u pitanju dvosmjerna komunikacija, slična onoj relaciji između jajeta i kokoške. Kočićeve likovi, i Kočićevo književno djelo, jesu proizvođači Kočićeve ljudske duše. Nesreća Kočićeve zemljaka, Zmijanjaca, ovjekovječeni su tragovi Kočićeve nesreće: to su čisti tragovi sub specie aeternitatis. Kao što nema apsolutnog gubitka (Kočić je to znao), tako nema ni apsolutnog dobitka. Postoje samo apsolutni tragovi između prisutnosti i odsustva.

Kočić je komponovao i strukturisao te tragove, i oni nanovo svijetle, kao stope u zemaljskom prahu. Ta svjetlost zavisi od one mjere u kojoj svjetlost djela zavisi od cjeline kojoj životno pripada, i one mjere kojom cjelina svijetli, udružujući svjetlost dijelova. Kočićevo djelo oponaša cjelinu književnog opusa u onoj mjeri u kojoj je sloboda djela moguća u odnosu na cjelinu. Zato je najbolje sagledavati Kočićevo književno djelo u cjelini. Kočićevo književno djelo u tom smislu je valjanije posmatrati kao spoj, kao organizam, a ne kao zbir dijelova (mada dijelovi nose odlike cjeline, posebno oni izraziti: Mračajski proto, Jazavac pred sudom, Mrguda, Kroz mećavu, Doživljaj Simeuna đaka, Molitva, Kmeti, Slobodi).

Kočićevo književno djelo pokazuje vječnu rassetost između prisustva i odsustva, između punoće i praznine, s tim što se po noći traži i prepoznaje praznina, a u praznini traži i prepoznaje prisustvo punoće. Život je stalno upisivanje i brisanje, i vječno odupiranje ovom drugom i vječno natezanje u ovom prvom. Upisano može lako biti izbrisano (kao što je iskusio David Štrbac pred sudom), a izbrisano nema nikakvih šansi da bude ponovo upisano, oživljeno. Dinamika u Kočićevom književnom djelu, iskazana ne samo preko likova, već i strukturom (odnosno značenja, zvučenja i misli), kompozicija (redosljed motiva) i jezikom (raspored gnoma i iskaza na osnovu životnog iskustva) pokazuje onu trajnu napetost između rađanja i umiranja. To vrijeme je onaj luk koji odapinje svoju strijelu (čovjekovu sudbinu) u vrijeme i prostor. Kočić je odredio prostor, a vrijeme je svezvrijeme. Taj trag nameće neminovnost uvijek novog čitanja, uvijek drugačijeg hodočašća u književnu umjetninu.

Pisanje je lutanje, zato mnogi zalutaju. Čitanje napisanog je takođe lutanje, dakle čitanje je lutanje. Kočić je lutajući izašao na zmijanjsku svetu stazu i na nju izveo Zmijanje da bi svijetu pokazao taj svijet. Ono što je Kočić rekao šireći ljudsku kožu ostaje nedokučivo, ostaje u ponoru neizrecivosti.

Svaki lik posjeduje svijest

Složenost Kočićevih likova očigledno pokazuje da je Kočić visoko letio na krilima mašte i apstrakcije. Zaista je trebalo imati vanserijski dar da se izmaštaju takvi likovi (bez obzira na to što su oni svi kao ljudi postojali), i da se konkretno u ljušturi (školjki) zaokružene umjetnine preobrazi u nepojmljivu apstrakciju. Širiti vlastitu kožu znači, u Kočićevom slučaju, ne pristajati biti sam u njoj.

Sagledavanjem Kočićeva djela vidimo (samo ono što je nama Bog dosudio da vidimo, ostalo će vidjeti sljedeće generacije) kakav i koliki je svijet Kočić u sebi nosio. Ljudska koža je mjesto i prostor u koji čovjek upada u vlastitu (ne)sreću. Svaki Kočićev lik po ko zna koji put upada u prostor svoje kože da bi tamo čuo i vidio sve nevoljnike svijeta i života; svaki lik upada u već zadan i pripremljen pad. Nasuprot tom i takvom padu jeste ono željeno i nedostižno. Svaki lik svakom svojom riječju iskazuje i ispoljava svoje želje, ono željeno sub specie aeternitatis i svaki lik posjeduje svijest i miri se s tim da mora postojati u nesreći. Utjeha je u tome da nesreća nije što i tama vječne nigdine. Utjeha je i u tome što Kočićevi likovi nisu ruševine, ne predaju se, ne prepuštaju se prostoru nesreće, njenom užasu. Oni svi odreda kao da krote nesreću, osjećajući da nesreća kroti njih.

Kočiću je ljudska nesreća zlatni rudnik, a i likovima, jer da nije nesreće oni bi bili manji od svoje vlastite kože. Njihova utjeha postojanja leži u tome da u nesreći imaju beskonačnu priliku jačati sebe. Bez odmora, jer i nesreća se ne odmara. Lukavstvo postojanja preokreće nesreću u vlastitu korist. Svaki Kočićev lik nesreću pokušava preokrenuti u svoju korist. Kočićevi likovi stradaju, ali

to je ona stradalnička drugost (onaj bogati svijet u njihovoj koži) koja se vidi (i počiva) u stradalničkoj prvosti. U tom stradanju bez patetike ne treba vidjeti ništa patetično. Ima u tom stradanju nečeg dionizijski uzvišenog, nečeg prekomjernog, nečeg prezrelog, jer samo se tako može objasniti činjenica da nas Kočićevo djelo ne ostavlja tužnim i žalosnim.

Razlog tome jeste u strukturi likova (kazivača) i kazanog, ono što je ušlo u strukturu radnje. Ono što nije ušlo, a Kočiću se zamjera kao nerazvijenost pripovijedanja, ostalo je čitaocu na volju i njegovom vlastitom vidokrugu. Te nedorečenosti u pripovijedanju čine Kočića i modernim i savremenim, jer to tek danas znatno koristi savremena proza (mogućnosti su beskonačne, ali ih je Kočić uočio i pokazao strukturom i kompozicijom svojih priča, i likova u njima). Kočić svoju građevinu nije gradio od prolaznog i varljivog materijala. Otuda smo često u dilemi da li Kočićevi likovi zavaravaju nas ili se zajedno s tim samozavaravaju. To je izgleda njihova mimikrija pred agresivnim i golim životom (primjer Davida Štrpca, Mrguda, Mračajskog prote).

Kočić je imao temeljno iskustvo nesreće (to pokazuje njegova biografija i njegova prepiska), zato i njegovi likovi imaju utemeljeno iskustvo nesreće. Iz tih je razloga Kočić tako odgovorno shvatio književno stvaranje, jer je ono najbliže i pojedinačnoj (čovjekovoj) i opštoj ljudskoj nesreći.

Nije li Kočića prevelika svjetlost života (kako Hajdeger primjećuje pjesnika Helderlina) gurnula u prostore tame (kroz svjetlost) ili ga je prevelika tama života gurnula da osmišljava i zamišlja prostore svekolike svjetlosti (Kroz mećavu). Bilo kako bilo, Kočić je tragao za ljekovitim suštinama, a tragao je smislom kontraindikacija. Nema u tom smislu Kočićeva lika koji ne trpi, koji se do strasti ne uzbuđuje. Za Kočićevo se djelo i po radnji i po likovima može reći da je uzbuđljivo, i to je ono što kroz vrijeme neće jenjati i neće blijediti. Ljekovite suštine (čitalac to može samo da osjeti) posjeduju jednu dozu oholosti, a to je ono što nas zavarava kao patos. To je stilska mimikrija višeg reda.

Kočićevi likovi pjesnički žive čovjekov život, jer su nosioci ljekovite suštine a često i sami stvaraoci te suštine (nema lika koji nije postupio u tom smislu; čitalac će prema ovom habitusu odrediti koji postupak nekog lika nudi ljekovitu suštinu). Time se Kočić odupire mrtvilo života, pogubnoj sili koja melje u prah (Andrić je jednom rekao: Svi smo mi mrtvi, samo se po redu sahranjujemo - to je lijepo kazano shvatanje koje su iskazivali i neki francuski pjesnici - Antonen Arto, na primjer). Trpljenje Kočićevih likova je osnova Kočićeve poetike nesreće. Svi dugo trpe, pa se onda snažno iskazuju. Kočić likom aktuelizuje nesreću života, kao da zaista nesreća vječnosti (čovjek i život) ostaje bez lijeka. Kočić je ono određivo prevodio u neodređivo, nikad obrnuto. Zato je njegovo djelo uvijek izazovno.

Kočićevi likovi ne pristaju na nesreću. Otuda kod njih velika doza oholosti. Kao takvi okreću leđa nihilizmu. Oni pokazuju svojim primjerima da vrteška života uvijek iznova postavlja pitanja. Oni misle da bi bili protiv mišljenja koje ih negira u njihovoj promjenljivoj postojanosti, oni djeluju da bi njihova stvarnosna oholost bila još stvarnija. Oni se lako snalaze u situacijama kad onaj drugi u njima dođe do izražaja. Zahtjevi onog drugog su beskrajni. Zato je ponašanje Kočićevih likova toliko raznovrsno i nepredvidivo (Mrguda, David Štrbac, Simeun đak). Kočićevi likovi gledaju život sa svih strana, čak i s visine (peta strana svijeta). Oni gledaju ono što traje i što je trajno. Oni traže mjesto i način svoje (samo)prisutnosti u magli i svjetlosti života.

Svaki lik nešto tvrdi, govori istinu, ali nikad ne dokazuje da je to istinito. U pitanju je ne samo fragmentarnost mišljenja, već i kazivanja i ponašanja.

Priče iz života ili život u priči

Fragmentarnost je imanentna poeziji, pa otuda u Kočićevim prozama osjećaj da su pjesničkog karaktera. Dakle, nije samo lirizam kriv što su ove proze toliko poetske. Nedostatak argumentacije za istinitost ili neistinitost tvrdnji koje izgovaraju likovi navodi vodu na mlin lirizma.

Kočičevi likovi su vezani za život i svijet kroz stalne lomove, kroz otpore, kroz rane, kroz ograde svake vrste. U tim situacijama dopunjuju se međusobno ljudsko (čovjekovo) obitavanje i ljudsko (čovjekovo) djelovanje. Time je suština življenja dinamizovana, ona je u neprekidnom postojanju a time i preoblikovanja (ponašanje likova to pokazuje). Svaka dinamika, svako kretanje je preoblikovanje, ono je, dakle, plodno.

Na takvoj dinamici počiva svako Kočićevo djelo, jer toga su Kočićevi likovi svjesni, jer putevi vode svuda i nikuda. Svi ti putevi kroz maglu i kroz svjetlost vode, ipak, u totalitet fragmenta ili u fragmentarni totalitet. Po Kočiću, zmijski svijet je fragment totaliteta, ali i totalitarni fragment. Prema tome, to što se događa Davidu Štrpcu na sudu, što se događa Relji Kneževiću, što se događa Mrgudi ili Mračajskom proti, samo je dio dešavanja na opštoj čovjekovoj (ljudskoj) pozornici, ali dio koji (po)kazuje. Uloga koju Kočićevi likovi igraju jeste stanje koje čovjeku ne odgovara.

Lepeza tih stanja zaista je bogata i raznolika.

Svaki od likova kao da upućuje poziv za pomoć i ne očekujući da će time sebi obezbijediti sigurno utočište, jer pomoć nikad ne stigne na vrijeme, a kad stigne, tek se onda vidi besmislenost poziva. Tad se shvati da je život beskonačna igra i kombinatorika, ali igra koja se igra svim vrstama ograničenja.

Duševna dijalektika Kočićevih likova odaje zdravu predstavu svijeta. Svijet je iskrivljen, a to znači sračunato usmjeren protiv njih i njihove egzistencije. Zmijanje je za Kočića fragment svijeta, pa prema tome i civilizacije. Nije li Kočić kroz zmijsku fragmentarnost pokazao život u totalitetu? To je Kočićeva modernost i savremenost. To se može shvatiti i kao originalnost izvan tradicije koja je postala plodotvorna, a plodotvornost je tek tada vidljiva. Totalitet je nevidljiv, a fragment je vidljiv.

Od toga je Kočić pošao u ozbiljenju nevidljivoga. U svom Zmijanju je imao pravi uzorak.

Kočičevo iskustvo svijeta je stvarno a ne knjiško. To, ipak, ne znači da su lirizovane Kočićeve proze poništavale granicu između književnosti i života. Kočićeve proze su na podlozi prozaične zbilje izrasle u paradigmu u kojoj svijetli vječna metafora svijeta iz ugla određenog iskustva. Iz tog ugla gledano, Kočićevo djelo nije samo slika svijeta, već vrijeme tog svijeta, i baš po te dvije dimenzije, dimenzijom slike i dimenzijom vremena, Kočićevo djelo je osobeno i prepoznatljivo.

Takvom strukturom Kočić je u svoje vrijeme izlazio izvan tradicije.

U Kočićevoj slici i Kočićevom vremenu damara proživljeni svijet, dogođeno, a onda promišljeno iskustvo čovjekovo. Zmijanje je u Kočićevom djelu dinamično polje života u određenom vremenu i određenoj slici (prostoru). U Kočićevom djelu istinski diše faktičnost i propadanje. U tim okolnostima egzistira briga Kočićevih likova. Ta briga je Kočićeva cjelovitost svijeta, u svakom pojedinačnom djelu i u svim djelima zajedno. Samo takvim postojanjem Kočićevo djelo predaje nam se na uvid, jer jedna priča, jedna pjesma jeste cjelina, univerzum zatvoren u svom smislu koji se ne može prekoračiti. U tom smislu Ludvig Vitgenštajn je pisao: "Što god pišem to su fragmenti, no onaj ko razumije preuće odatle zatvorenu sliku svijeta", (iz Dnevnika, 1930).

Kočičevo djelo pokriva ono što izražava, dakle, ono je svoj sopstveni kosmos (na početku ovog

rada na to je upozoreno). Stanje Kočićevo djela to pokazuje. Govorenje Kočićevo djela ide u pravcu totaliteta, čineći tako vlastitu i osobenu realnost. Realitet Kočićevo djela gleda na četiri strane: prema svijetu, prema zemaljskom, prema božanskom i prema smrtnosti. U ukupnosti tih gledanja ostvaruje se blizina ili prijemчивost Kočićevo djela svakom vremenu i svakom novom čitaocu (čitanju). Tim gledanjem (dimenzijama) Kočićevo djelo donosi čitaocu njegov svijet, otvara mu smisao i svrhovitost življenja, bivanja, postojanja. Prema tome, Kočićevo djelo nije samo priča iz života, već život u priči, razgovor svijeta i pojedinca o onome što bi pojedinac unutar svoje zemaljske (istorijske) biti htio da razumije.

Ukupno Kočićevo djelo prožimaju enormni i višestruki dramski sudari: sudari među pojedincima, sudari između pojedinaca i vlasti (tuđinske) i sudari između pojedinaca i prirode. Intenzivni dramski sudari u Kočićeve prozama i komediji "Jazvac pred sudom" su osnova dramskom naboju koji ovim djelima daju notu vječne sadašnjosti, a to znači sjevremenosti. U tom dramskom naboju leži visoki nivo vrijednosti čovjekova svakodnevnog života, čovjeka zmijanjskog podneblja. Ovu konstataciju potvrđuje svaka Kočićevo proza i svaki Kočićevo lik. Kočićevo Simeun Đak mirno bi nam mogao reći: "Ne govorim to što ste pročitali već ono što ste saznali čitajući to pročitano".

Dramski naboj alegorije Simeuna Đaka je čovjekov stvarni ali ne i stvarnosni život - život onog drugog. Kočić je dao najživlju dimenziju ograničenih čovjekovih iskustava. Živost te dimenzije je ta paradigma koja je skoro opipljiva kao narodna životnost u Kočićevo djelo za svaku generaciju čitalaca. Drame Kočićeve likova su u stvari umnožena lična drama Kočićevo, koja je tim kvalitetnim umnožavanjem dobila opšte ljudske dimenzije.

Tuđe muke preuzima na sebe

Mala i ograničena životna iskustva možda su najbolje pomogla Petru Kočiću da prikaže u tim i sa tim iskustvom veličinu čovjekove nesreće i suštinu istine u toj nesreći.

Samo selekcijom motiva Kočić se lično unio u prikazanu čovjekovu nesreću. Ta selekcija posredovala je Kočićevo lirizam u vaskolikom njegovom književnom djelu. Kočić insistira na živoj dinamici svakodnevnog čovjekovog iskustva, a gdje je dinamika, tu je u cijelosti i čovjekovo tijelo i čovjekova duša. Preko živih iskustava

svojih likova Kočić iskazuje i sebe.

Poznato je da kad pisac govori o sebi, da govori o drugim ljudima, a kod Kočića je obrnuto: kad govori o drugima, govori o sebi. Kočić majstorski zna da sitne životne pojave digne na nivo opštih vrijednosti. U tome je njegova sjevremenost. Po tome se Kočić može smatrati iznimnom ličnosti umjetnika. Kočić je takav duh u kojem su se događali intenzivni dramski sudari. U takvom duhu moglo se raditi djelo snažnog dramskog naboja. Kočićevo likovi i kad se sjećaju, iskazuju čistu sadašnjost svoga života, a ponekad im sadašnjost djeluje kao uspomena minulog zbivanja. Sve to Kočić čini da bi što snažnije vidio čovjeka u životu i život u čovjeku. Kočić život pretpostavlja čovjeku, ali i čovjeka životu. To obostrano pretpostavljanje događaja se preko autentičnih detalja u prizmi Kočićevo djela. Kočić tako iskazuje bogatstvo lika i ličnosti u dramu tog lika i te ličnosti. To znači da prizma Kočićevo djela pokazuje integralistički. Kočićevo nesrećni i tragični likovi su ukorijenjeni sudbinski u svoje vrijeme i svoje podneblje. Njihovu misao i njihovo ponašanje izoštravaju kako kruti zakoni prirode, tako i kruti zakoni društva. Njihove surove nagone izazivaju ti isti zakoni. Misao Kočićevo djela i misao njegovih likova korjeni se u arhaičnim slojevima kolektivne svijesti, koja ne vaskrsava da bi se stvarnost sadašnjosti mitizovala, već da bi se sadašnjost pokazala kao živa stvarnost. Tome treba dodati dramsku kompleksnost i autentičnost osjećanja, misli i istorije. Od svakovrsne prikraćenosti traje i lebdi vizionarnost Simeuna Đaka,

ispoljava se naturalistička priroda Mrgudina, Reljina i Vujina zanesenost u ono juče i ono sutra. Nukleus Kočićevog književnog djela kaže da je to djelo po sebi drama čovjeka i života, koja treba da oživi čovjeka i očovječi život.

Kočić je lično izlazio na poprište života, njegovi likovi taj ljudski izlazak potvrđuju. Njegovo djelo je skovano za buduća čovjekova poprišta. Po svemu tome Kočić je mogao da se pohvali da je živio. Njegovo djelo ne da da se ta pohvala ospori. Kočić u životu nikad nije bio ravnodušan i nijedan njegov lik ne boluje od ravnodušja. To je najvaljanija preporuka Kočićevog djela budućim generacijama, pogotovo što se ravnodušje u današnji svijet uveliko uvuklo, bez obzira što je žurba svijeta evidentna. Imajući to u vidu Kočić je i te kako bio svjestan da svako danas postaje juče, pa se potrudio da njegovo danas bude i ono danas budućih generacija. Njegovo djelo je naše danas, jer nam nudi lijek protiv ravnodušja. U ovom vremenu produbljivanje bezizlaza Kočićevo književno djelo nudi nam kako se hrabro treba suočavati s bezizlazom. Kod Kočića učimo kako se neimenljivo imenuje, kako se u tom imenovanju stiže do sebe. Kod Kočića učimo koji su putevi bespuća, a koja su bespuća putevi. Za to prepoznavanje potrebna je hrabrost, odlučnost i izdržljivost - potrebna je ljudskost višeg reda i sadržaja. Kočićevo djelo nas uči da nade ima tamo gdje smo uspjeli stići do sebe. Svako napredovanje je napredovanje ka sebi.

Kočićevo djelo otkriva njegovu svijest da se svaka zemaljska pojava pojašnjava i objašnjava čovjekom. Čovjek je onaj čvor života i svijeta u kojem se prelama i iz kojeg isijava sve što se spektrom života obznanjuje. Čovjek je istočnik svih pregnuća i svih prosvjetljenja. Iz te Kočićeve svijesti rodila se galerija likova koja svoju sadašnjost pretvara u svezremenost. Fenomen čovjeka je njegova ličnost, pa otuda Kočićevi likovi djeluju sugestivno, jer su izrasli u ličnosti. Sve je u čovjekovoj ličnosti. Kočićevi likovi ne samo da prezentuju ono što jeste, već s neobičnom strašću tragaju za onim čega nema.

Kočićevi likovi govore o onom što ih tišti, što ih okružuje, ali i o problemima koji su u njima sazreli do suda i iskaza. Sve iskaze Simeuna Đaka valja shvatiti kao iskazivanja dvostrukog sada: Simeunovu prvost, onog koji je pred slušaocima, i Simeunovu drugost, onaj istinski koji je za slušaoca nevidljiv, ali je iza priče, u slojevima značenja priče, u šumu vremena i prostora, u čovjekovom iskonskom i arhetipskom. Simeunova drugost je istinsko prisustvo u vremenu i prostoru, njegovo postojanje izvan očiglednosti. Njegova priča je ogledalo koje nema uporišta, jer isijava na sve strane. Simeun svojom opširnom i lažljivom pričom kao da iskazuje svoj urođeni strah od postojanja. On je svjestan svog postojanja, za što nismo sigurni da su svog postojanja svjesni njegovi slušaoci i sagovornici.

Riječi Simeunove priče govore iluziju postojanja, kazivanja, ali njihova semantika govori u dubinama priče istinu postojanja. Življenje je po ovoj priči obrtanje iluzije u istinu i istine u iluziju, kao u narodnom distihu: lažni svijete, moj prelijepi svijete. Simeun je svjestan svoga straha kad mu se iluzija pred očima obrne u istinu. To obrtanje je u njegovoj drugosti. Ta silna potreba da priča i da pričajući laže u stvari je Simeunova lična karta usamljenosti i razdvojenosti od samog sebe, udaljenosti od svoje drugosti. Udaljio ga je život udešen po mjeri njegovih slušalaca i njegovih sagovornika.

Priča Simeuna đaka

Simeun ne kazuje epsku priču slušaocima, već im kazuje svoj život, a to je priča bez oslonca, jer je svježija, jer je daleko i Simeunu i njegovim sagovornicima, a daleko jer je iz područja Simeunove drugosti.

Drugost je daleko i odsutna je, jer Simeun pričom umnožava

vrijeme. Simeunova priča samo pokazuje mnoštvo neistraženog i neiskazanog njegove drugosti. Za slušaoce Simeunova drugost ne postoji, ali oni su očevidci njegove mimikrije, privida njegove priče, osjećaju da se Simeun udvojio, i da je lažov taj koji zabavlja, ali i začikava. Tom mimikrijom, tim prividom, događa se transgresija Simeunove drugosti. Simeunova priča afirmiše život u očima njegovih slušalaca, i to je ono što je vidljivo od Simeunove drugosti. Oživljavajući istoriju svog podneblja, on oživljava čovjeka i njegovo iskustvo.

Simeun, tragajući za sobom, za svojim sopstvom, naočigled prisutnih, pokazuje drugima da je moguće doći do samog sebe. Njegova razbarušena i razuzdana priča je njegovo traganje za sobom ali i dolaženje sebi. Nije li Kočić preko Simeuna đaka i njegove priče odupro se negaciji čovjeka od grubosti svakodnevnog življenja. Hronologija Simeunovog pričanja je van vremena, a to je oblik kritičnosti iz više perspektive. Simeunova kritičnost je njegov oblik kreacije. Simeun kreira svijet i život po svojoj mjeri, a slušaoci to čuju kao zanimljivu priču, i ne sluteći da Simeun pričanjem potvrđuje svoje prisustvo, i prisustvo svoje udaljene drugosti. Usamljenici imaju potrebu da budu istinski prisutni, a Simeuna muči samoća usamljenosti. Njegova se istorija bez datuma preobražava u zbiljnost. Simeunova vjera je ubjedljiva samo zato što za slušaoce nije racionalna. Simeun je zamislio priču koja se uvijek iznova može dopričavati. To je model beskonačne priče, a time Simeun bježi iz svojevrstog zatočenja. Širina priče je mogući ekvivalent širini svijeta.

Kočićeva modernost i savremenost počiva na podlozi Kočićevskog pjesničkog, proznog i dramskog - Kočićevsko, jer se očigledno može govoriti o lirskoj poeziji, proznom lirizmu, proznoj drami ili dramskoj prozi. Kočić je prozaist s dušom pjesnika, prozaist s dramskim doživljajem svijeta. Možda samo pjesnik u duši može ispisati savršene prozne konstrukcije kao što su: Mrguda, Mračajski proto, Jazavac pred sudom, Doživljaji Simeuna Đaka, Kroz mećavu. Inače su svi srpski realisti bili s pjesničkom dušom, a od svih su u tome posebno odskakali Petar Kočić i Borisav Stanković. Kočić, pjesnik zmijanjskih prostora, a Stanković pjesnik Vranja.

Nijedno Kočićevo prozno djelo nije čistog žanra. Kočić je majstor u stvaranju "nečistih" žanrova unošenjem nečeg od sistemskog obilježja drugih žanrova: u osnovni (autorski) tekst unosi se obilježje poezije i drame, odnosno, pjesnički tekst i dramski tekst. Ta unošenja omogućavaju dinamiku strukture umjetnine, omogućavaju variranje sadržine, forme i tona. Time je Kočić obogatilo teksturu svake svoje prozne strukture. Kočić je kao osoben umjetnik time omogućio sasvim dinamičku, drugačiju eksplikaciju građe u odnosu na eksplikaciju građe u čistom proznom žanru. Miješanjem žanrova Kočić ostvaruje različita motrišta, različite tačke gledišta, a da i ne govorimo da se time ostvaruje evidentan drugačiji emotivni ton, bogaćenje ritma kazivanja, raznovrsnost reljefa teksta, kao i morfološko obogaćivanje teksta. Kočić je osjetio da bi prozni tekst djelovao monotono, jer je kao sistem zatvoren, pa je miješanjem formi razbio monotoniju jedne forme. Jezik se sam po sebi prilagođava jednoj formi, poprima svojstva jednog žanra, prima mogućnosti primjerene prirodi jedne forme, pa u strukturi miješanih formi jezik dobija šansu da u punoj mjeri ostvari svoje jezičke mogućnosti, vrlo široku lepezu (skalau) značenje i tonalnosti.

Žanrovska variranja u Kočićevo doba su bila česta, i kod romantičara (Branko Radičević: Đački rastanak, Đura Jakšić: Na Liparu), i kod realista (Svetolik Ranković: Jesenje slike, Borisav Stanković: Koštana), ali je Kočić već tada naglašeno i osobeno ostvario ono što će mnogo kasnije, u naše vrijeme, biti aktuelno: težnja da se ponište sistemski okviri. Naravno, u Kočića se ostvaruje jedna sistemska struktura kao osnova i u tu se strukturu ugrađuju strukture iz drugih sistema. Proznu strukturu Mrgude dinamizira poetski: "Moj se dragi u vojsku oprema", dok u Tubi javlja se David sa svojim dramskim dijalogom i tako redom. Dramski naboj: (kad Mrguda zaseca mišicu na ruci) ne samo da mijenjaju atmosferu djela, već okreće narativni ton, unose promjenu u samu sadržinu cijele strukture. Dramskim nabojem, kao i pjesničkim umetanjima, ostvaruje se značajna tenzija, kao i dinamizam odvijanja zbivanja i događanja. Stihovi u Kočićevim prozama kao da imaju čvorišnu zadaću: uvode u novu dimenziju sadržaja i služe kao epiloški glas. Sve to istovremeno, i naglašeno. Kad Mrguda zapjeva: Moj se dragi u vojsku oprema, ona nas uvodi u novo stanje i događanje, ali kao da epiloški dočarava sve ono što se do tada u radnji zbivalo i zbiljilo. Isti je slučaj i s lirskim mjestima koji nisu citatne prirode. U tim mjestima prozne strukture subjektivno i objektivno našlo

se u jednoj tački. U tim tačkama počinje promjena i umnožavanje gledišta.

Kočić je muzikom svoje unutarnje snage ozvučio snagu Zmijanja za vjekovjekove u svojim prozama. Kad kažemo da Kočićevo djelo neprestano i nanovo svijetli, to znači da to djelo je veliko i po tome što neprestano ukazuje. Osvijetliti znači učiniti nešto vodljivim, dostupnim čovjeku njegova vremena. Malo bi bilo reći za Zmijanje u Kočićevom djelu da je svijet, to su svjetovi sa svojim žeravicama, sa svojim ispražnjenjima, svjetovi zaokupljeni oslobađanjem, istinom i pravdom, svjetovi preveliki za male društvene okvire.

Zmijanje se po Kočiću poznaje

Zmijanje u Kočićevom djelu traga za sobom, iscrpljujuće traga za svojim postojanjem u istini, pravdi i Bogu. Zmijanje, oličeno u pojedinačnim sudbinama, samo sebe premašuje, pa ni tako ne može da domaši svoje mjesto u društvenoj pravdi tadašnjeg vremena i Austrijskog državnog okvira. Posebno izrazitim likovima (Simeun Đak, David Šrbac, Mrguda, Lujo, Relja Knežević, Tuba, Đurđija) Zmijanje prodire u svoju dubinu, u svoju širinu, ali i u svoju visinu.

Malo je prostora u literaturi kao što je Zmijanje svjesno svoje prizemljenosti u životu i svijetu, a u isto vrijeme i svoje pete strane svijeta, one koja vertikalom nadmašuje sve živuće i sve probuđeno.

Zmijanje je istovremeno i zmija i jagnje, i jagnje i zmija, ono je metonomija u metafori (blizina u dalekom) i metafora u metonimiji (daleko u bliskom). Zmijanje je istovremeno i rodilište i gubilište, gubilište i rodilište. Zmijanje je ekvivalent čovjekovog vječnog traganja za nesamjerljivim prema božjoj mjeri. Tako ga je Kočić postavio. Zmijanje luči i izlijeva otrov i zlobu s jedne strane, a druge, nasladu i ushićenje. U prepletu i jedno i drugo su varka, jer ih životne okolnosti takvim čine. Zmijanje je stoga čulno snažno, a umno ushićeno. Pamet Zmijanja nije pamet na jednokratnu upotrebu. Zmijanjsko umlje izlazi iz bezumlja, a bezumlje u sudaru sa zmijanjskim umljem postaje karikatura razumnog, pojava koja tako izvrnuta shvata svoju ništavnost. Otuda u Kočićevom rukopisu toliko onog likovnog i muzičkog zmijanjskog prostora, zmijanjskih šuma, ljudi i čistina, gdje vjetar postaje vjetrom. Umilna priroda zmijanjska oslobađa nas dok čitamo Kočićeve stranice, obasjava nas svojim skrivenim fosforima, kako iz prirode samih likova, tako iz same fraze koju govore, a uvijek precizno govore, imajući u vidu okolnosti iskazivanja i smisao razgovora.

Zmijanje je prostor koji u Kočićevu djelu doziva, zvoni i izdvaja, ono šumori, mrmori, i žubori. Na Zmijanju je krik izvan svih krikova, pjesma iznad svih pjesama, šala iznad svih šala, smijeh iznad svih smijehaova. Zmijanje ljubi kroz tugu i tuguje kroz ljubav. Na Zmijanju je sve u neobičanom: noć je crnja, jer dolazi poslije svijetlog dana, koji je svjetliji od samog svjetla; dan je svjetliji jer dolazi poslije noći, koja je tamnija od tame svemira. Nad Zmijanjem, kao po božjoj volji, damara i dežura gusta masa svemirskog svoda. Na Zmijanju sve treperi sve drhti i podrhtava, sve sija i rasijava se, sve lije i prelijeva se, sve teče i rastače se, sve se dira i sabira, sve se ima u izobilju ljubavi i ništa se nema u siromaštvu mržnje, sve se nosi i podnosi, sve se u svemu kosi i prkosi, sve izvire i šiklja snagom strasti, sve vlada, pada i propada snagom vodopada, sve zri i zori bistrinom izvora, sve čuti toplim kućnim gnijezdom, sve se oglašava tugom čemernom, sve se raduje nadom i vjerom, sve tugom i jadom čemeri. Srce Zmijanja je tvrda i stamena zvijezda, srce čiji je prostor od zemlje do neba, srce koje se odaziva na svijetli poziv zvijezde, i tamni izazov zemlje. Srce Zmijanja i tepa i tetoši, kune da lakše razumije. To je ono što svijetli iz Kočićeva mastila kojim su ispisane Kočićeve proze, dakle svijetli iz svake riječi tih proza.

Samo se na Zmijanju mimo reda i mjere vija i zavija, vjetri i provjetrava, svijetli i rasvjetljava, crni i crnči, diše i uzdiše, pjeva i zapijeva. Zmijanje je moć u samoći, samoća u moći. Zmijanje je vječno osvjetljeni prozor u građevini zemaljske kuće pa nam daje mogućnost da uvijek vidimo ali i da predvidimo. Na Zmijanju dan drugačije diše, a noć drugačije spava. Dan diše mirom, noć spava nemir. U disanju dana nemir je noći, u spavanju noći mir je dana: mir i disanje koji su izraz stamenosti i prirodne izdržljivosti Zmijanja. Na Zmijanju se množi i umnožava, sve je u svemu. Ničemu početak ne treba tražiti, jer Zmijanje je zatvoreno samo u sebe i otvoreno samo po sebi, ali i radoznom svijetu.

Na Zmijanju se, zahvaljujući Kočićevom djelu, lijepo pokazuje kako je život velika gozba. Zle i dobre sile se istovremeno slave i naslađuju. Sile dobra mjere u vjeri, sile zla mjere u nevjeri. Sile zla dave, guše i ruše, sile dobra slave raduju i grade. Sve što u toj gozbi Zmijanje muči i raduje najdublje i najšire ima veze sa životom, nenarezive veze. U životnoj gozbi svijest i podsvijest Zmijanja svijetle u tami i tamne u svjetlu (to je Kočićevski nedokučivi nadrealizam). Anima i Animus Zmijanja, kako ih određuje životna gozba, jesu i u zmiji i u jagnjetu. Ta gozba je odredila da na Zmijanju zmija se i zmijari, pretvara se otrov u lijek i lijek u otrov. To pretvaranje je sveti zakon životne gozbe. Na Zmijanjskom šanku, u okviru gozbe čaše su pune i lijeka i otrova. Neprekidno se pije i neprekidno se dolijeva. Tu je osjetljivom žalosti do Boga, a grubom radosti do neba. Na Zmijanju, u životnoj gozbi, nema onih koji ne piju: pitanje je samo šta i koliko piju.

Čime se opio, i koliko je popio David Štrbac da bi progovorio u ime miliona duša, da bi (pro)govorio istinu pred carskim sudom (ono "carskim" David izgovara ironično, imajući u vidu ono šta car stvarno treba da znači narodu), čime se opila Mrguda da bi sebi u ime ljubavi i osjećanja neporočnih zarezala mišicu, čime se opio Simeun Đak da bi kazivao svoj svijet istine i iluzije, čime se opila Đurdija iz priče Mračajski proto kad je riješila da dođe do sebe, čime se opio mali Lujo kad vjeruje da sve treba reći caru. Svi su se, uz ostalo, opili zmijanjskom svjetlošću koja svijetli mimo svakog svjetla, jer svijetli zmijanjskom tamom.

Slikar zmijanjske duše

Zmijanjske čaše su poput onih dionizijskih, vidljive ma odakle gledale i samo Zmijanji iz njih znaju da piju, mogu i smiju. Vidik životne gozbe Kočić je majstorski sveo na vidik Zmijanja, a to znači na relacije vječnih i nepomirljivih opreka i dubokih i neshvatljivih paradoksa. Ti paradoksi i te opreke, prema Kočiću, jedino su kadre i jedino mogu da kažu i ukažu.

Na primjeru Zmijanja vidi se kako je svijet velik i za ljubav, a pun pakosti i zlobe. Na životnoj gozbi dominira jedno ili drugo, svako uživa u jednom ili drugom, zavisno da li ga je život programirao za zlo ili za dobro. Kočić je na strani onih koji uživaju u ljubavi istini i pravdi, koji uživaju u ljepoti života i svijeta.

Slikar zmijanjskih slika, slika iz kosog ugla, da bi gledalac vidio sve to još iskošenije, jer slikati dušu nije lako, dušu zmijanjskog čovjeka i Zmijanja, pogotovo dušu prebogatu, koja je prisiljena da se utvarno ponaša i da čemeri pritiskom nevoljama i siromaštvom kakvo božja djeca nisu zaslužila. Kočić je slikar zmijanjske duše (neki su u tome vidjeli goli naturalizam), slikar s naglašenom kritičkom nadrealističkom naturalističkom crtom u realističkom ramu a to znači da ga je okvir natjerao da ide dalje od navedenih odrednica. Zmijanjska duša je nebeski duboka i vulkanski eruptivna. Zmijanjski čovjek je djetinjski radoznao, božanski odgovoran i anđeoski pravedan. Zmijanje je prostor svakovrsnih senzacija, pa zato nije ni čudo da je iznjedrilo ljude takvog kova:

radoznanost u zbilji, izbilja u radoznoj duši. Slika zmijanjska pokazuje da život koji kipti od izobilja prirode doveden je u pitanje nepravdom ljudske mjere. Zato na tom prostoru vapi za onom božanski moćnom riječi koja će nevoljnom čovjeku i nevoljnom svijetu kazati njegovu nevolju (sam Kočić je vapio za jakim riječi da kaže nevolju svog naroda). Na Zmijanju se ne govori da bi se govorilo, već da bi se postojalo.

Riječ je na Zmijanju utočište, spasenje, zaklon i odbrana. Ona je izvor koji napaja i osvježava, jer tu riječ materinsku nijedna zla sila ne može oteti i ne može poreći. Narod kaže: "Progovori da vidim ko si". Zmijanjski čovjek je u Kočićevom djelu progovorio. Govor zmijanjskog čovjeka je svjetlost koja Kočićevski (zmijanjski) svijetli. Riječ se na Zmijanju, i kad je književno nepravilna, rascvjetava u nježne, ali i bodljikave i grube cvjetove. Ona je puna narodne duhovnosti i narodnog duha, ona je polisemična da bi kazala i iskazala: raduje se sebi i svakom drugom, smije se sebi i svakom drugom, radosno tuguje i tužno se raduje. Riječ je na Zmijanju batna i rogobatna, oblična i bezoblična, zasnijetli ko svjetlo u tami, zamrača kao tama u tunelu. Ovdje riječ jača klonulog i slabi oholog. Riječ se na Zmijanju izgovara s ponosom divljenjem i ushićenjem. Ona veseli ozbiljnog i uozbiljuje veseljaka. Riječ se na Zmijanju doživljava kao prariječ kao sveti i posvećeni govor, jer govoriti je rizično i odgovorno. Riječ je ta koja treba da uputi i koja treba da sluti. Kočićevo književno djelo tako upućuje onim što sluti i sluti onim čime upućuje. Zmijanjska riječ nije prazna, ona je bremenita životom i čovjekom.

U tu riječ stao je sav čovjek, stalo je ljudsko biće sa svojim lomom i prelomom, sa svojim okretom i zaokretom. Ta riječ lijepo pokazuje kako život puni, kako bogati, kako siječe i presijeca čovjekovu misao, kako misao sokolovskim okom gleda i sagledava pukotine života i pukotine čovjekova življenja. Ta riječ pravi i raspravi, stvori i otvori, vija i izvija, uvijek spremna na raspravu i dijalog, spremna da nosi i uznosi, spremna da kosi i prkosi, spremna da diše i da piše. Na Zmijanju je riječ ona truba koja obznanjuje i onaj doboš koji upućuje.

Zmijanjska riječ zna da želi, ali zna da tuži, ali zna i da rastuži zna da mjeri ali zna i da uvjeri.

Ona sriče, ali i poriče, ona hvali i kali. Riječ je na Zmijanju rječita i kad se sluša i kad se čita.

Takva je u Kočićevom djelu, udovoljava zahtjevu i čitaoca i slušaoca, a rijetki su pisci koji to u podjednakoj mjeri postižu. Kočićeva riječ široko i duboko gleda, široko i duboko zaposjeda, kad treba ona je majčinski mazna, kad treba ona je vihorno nestašna i olujna. Ona kreće i okreće, buni i joguni, ćaska i laska davidovskim šeretskim izazovom, ona sugeriše Mrgudinim djevojačkim gnjevom. Ona je tvrda i opora, ali i melemno meka, ona je živa i varljiva u ustima Simeuna đaka. Kočićeva riječ živi od rječitosti a rječitost je dobila od zmijanjskog života koji je pun izazova. Tako se Biblija na Zmijanju i zmijanjskoj riječi pokazala i dokazala: da je život i svijet pun izazova i iskušenja i da takav život rađa i porađa adekvatnu božanski čistu i jasnu riječ. Riječ je u iskušenju, a iskušenje je u riječi: to je Kočićevski govor onaj Kočićevski skok umjetničke svijesti koja traje i može da traje, jer otvara oči, bistri um, a otvorene oči i bistar um uvijek nešto novo vide.

To govoru (svaki Kočićev lik osobeno govori jezik, jer govor je individualna upotreba jezika) vidi se da Kočićeve likove obasjava svjetlost jasnih uvida, oni tačno znaju odakle zlo dolazi. Zato se valjda niko od Kočićevih likova ne povija prema impulsima i pritiscima koji dolaze sa svih strana. Govor ovih likova nikad nije tih, niko ni u kojoj prilici ne šapuće i niko ne čuti: svi su grlati i svi su mudri, poput Davida i njegove krezube babetine. Svi su rječiti i odrećiti. Po semantici govora Kočićevi likovi nisu gluvi za vrijeme i istoriju (David okupaciju transponuje u ukupaciju), oni grlato i jasno govore da ih narod i istorija čuju, da ih čuje Istina, Sloboda i Otadžbina (otadžbina im je ekvivalent istorije). Po dijalogu se vidi da su Kočićevi junaci spremni za dijalog, jer ih je nevolja za to spremila, oni smjelo vode dijalog. Odlika tog dijaloškog govora je glasnoća i jasnoća, jer tako mogu i znaju da govore oni koji istrajno trpe, a uporno se nadaju boljem.

Koridori Petra Kočića

Od 1992. godine, ravna Posavina je dobila još jedno ime. Ratna stvarnost ga je krstila novim imenom - koridor. Ova strana riječ je sticajem naših brojnih nevolja, posrbljena i postala naša.

Kad se osvrnemo na mučnu i nenaklonjenu istoriju, svoga roda i zavičaja, vidimo stalne tegobe, borbe i kretanja, koja su često izgibija i stradanje, kretanje kroz koridore. Kada se govori o književnim velikanima, najčešće pominjemo duhovne vertikale. Ali ako hoćemo da budemo objektivniji prema Petru Kočiću, vertikale, sem duhovnosti, moramo proširiti i na rodoljublje, odanost slobodi svoga naroda i njegovoj ukupnoj emancipaciji.

Slobodoljubivost **Petra Kočića** nije bio hir i avanturizam dinarske violentnosti i nemirne hajdučke krvi, kako to zna da kaže poznati srpski naučnik **Jovan Cvijić**, nego dobro osmišljeno sagledavanje suviše često tragične stvarnosti svoga naroda. Za to sagledavanje Petar Kočić je imao i bistar um i odvažnost da uoči, sagleda, i da poslije valjanih procjena djeluje, perom, knjigom, razgovorom, agitacijom, buntovništvom koje nije bilo anarhizam, hrabrošću očišćenoj od patetike i praznoslovlja. Njegovi govori u Saboru BiH u Sarajevu, njegove pripovjetke, a pogotovo trajno aktuelni David Štrbac, kazuju o stalnoj borbi Petra Kočića za koridore koje je nevolja vjekovima nametala ovim krajevima.

Pomenusmo jedan, posavski koridor. A koliko koridora je morao da izbori i oslobodi Petar Kočić?

Ako detaljnije pratimo njegov put; njegov prvi koridor se pojavljuje već od Stričića do Banje Luke, do Beča, do Sarajeva, do Drine i Beograda, od kukavne sirotinje vlastitog naroda do sagledavanja gospodstva i gazdinluka moćnih i bogatih, gotovo uvijek - stranaca.

Tursku silu zamijenila je austrougarska sila. Zna se s kojim interesima i ciljevima; uvijek dugoročnim, uvijek osmišljenim i tragično jednosmjernim.

Govore nam da je Austrija okupacijom donijela i kulturu... Dobro je i na vrijeme primijetio jedan od lidera "Mlade Bosne" **Ivo Andrić**; u pitanju je - tuđinska kultura. A ono što tuđin nameće usvaja se s muklim otporom i trajnom obavezom da se ne odrodimo, da se ne obeskorijemo, da znamo ko smo, da sem tragičnog koca i konopca, kazamata, "crnih kuća", veleizdajničkih procesa, Jasenovca, starih i novih Jadovna, pamtimo ne samo duhovne koridore, nego i sve druge vertikale i tegobne. Njih je narod, sa svojim vođama, morao oslobađati da opstane, da progleda, da se osvijesti, oporavi, ozdravi, umnoži i da Drina ne bude granica s karaulama, nego bar, kako vožd **Dordije** kaže - plemenita međa.

U ovom neobičnom kazivanju o koridoru, možemo reći, bez opasnosti da smo pretjerali, i ovaj, naš, posavski koridor je po mnogo čemu i koridor Petra Kočića. Ne samo zato što su ga rame uz rame sa Posavcima branili i odbranili i mnogi Krajišnici, nego što je očuvanjem koridora očuvan zavjet, vjera, filozofija, odvažnost i graditeljski nemir Petra Kočića.

A koridor su mogli odbraniti samo oni koji znaju:

"Ko iskreno i strasno ljubi istinu, slobodu i otadžbinu, slobodan je i neustrašiv kao bog, a prezren i gladan kao pas", kako Kočić kaže u neumrloj poruci. Takav Petar Kočić je ne samo uspomena, nego vrelo života i pouzdana nada da opstajemo, da moramo opstati.

Nije slučajno na posavskom koridoru pustila korijene i zavječena pjesma:

*"Banja Luka nikog se ne boji,
dok u parku Petar Kočić stoji."*

Eto, kako istorijska sudbina (da li slučajnost ili neminovnost?) stvara puteve, otvara nove, spaja

ljude, a pogotovo ljude sličnih misaonih opredjeljenja. Ravnu Posavinu s Krajinom veže, između ostalih, nekoliko viđenijih ljudi i istorijski važnih događaja.

Pomenimo junačku, hajdučku borbu za slobodu legendarnog **Petra - Pecije Petrovića**, koji je najdirektnije sarađivao sa **Ristom Jejićem** iz Posavine (selo Donja Crkvina, kod Šamca) u pripremi i podizanju "Protine bune", prote **Stevana Avramovića**. O ovome **Vaso Pelagić** kaže: "Čuveni junaci bosanski, Petar Petrović Pecija, Risto Jejić i drugi podizali su po nekoliko četa protiv cara i carevine i dva puta su turskih šaka dopadali, ali nisu na smrt osuđeni, no u Aziji zatočeni, otkud su i opet u otadžbinu pobjegli i u ustanku ovome posljednjem slavno se borili." Ali, kao što vidimo i pamtimo, Posavina šalje u Krajinu, tačnije u Banju Luku, i nemirnog, junačkog, promućurnog i za ono vrijeme, vrlo obrazovanog Vasu Pelagića.

Istorija, ili sudbina, htjela je da su u posljednjem ratu 1992-1995. godine mnogi Krajišnici sadejstvovali s jedinicama iz Posavine, a zajednički štab je bio u školi u Pelagićevom selu, koje nosi njegovo ime, kao i pomenuta škola. Upravo je spomenik Vasi Pelagiću, pred ovom školom (a bila je i ambulanta i zajednički štab) bio svjedok zajedničke borbe, krvarenja i izgibije da bi koridor opstao, da bi se očuvala ova žila kucavica bez koje nema života ni Posavini, ni Krajini, ni Semberiji, ni istčnom djelu Republike Srpske.

Pomenuti podaci samo fragmentarno pominju nezaobilazne činjenice koje ukazuju na povezanost, zajedničku sudbinu i neizvjesnost svake istorijske epohe u kojoj je srpski narod, da li nastanjen na dvije strane Drine, ili razapet na sudbinsku raskrnicu koja se zove - Drina. Kočićevi zvuče stihovi pjesme u kojoj ima i molbe i rezolutne odlučnosti:

"Drino, vodo, žubora ti tvoga,

Nemoj biti međa roda moga."

Ako se iko borio protiv međa, bio je to Petar Kočić. Istom snagom, vizijom i umjetničkom imaginacijom on je takođe i spajao ljude, odupirao se podjelama, mržnji i nepravdi.

Piše Stanko S. PIVAŠEVIĆ

"Fokus"
